

УДК 316.7:(477+476–192.2)

СЕМЕНОВА ОКСАНА

кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу історичних студій Науково-дослідного інституту українознавства МОНУ

SEMENOVA OKSANA

a Ph.D. in History, research fellow at the Historical Studies Department of MESU Research Institute of Ukrainian Studies

Бібліографічний опис:

Семенова, О. (2019) Соціокультурні дослідження українсько-білоруського пограниччя: до історіографії питання. *Народна творчість та етнологія*, 4 (380), 24–38

Semenova, O. (2019) Sociocultural Studies of Ukrainian-Belarusian Borderland: On the Issue Historiography. *Narodna tvorchoist ta etnolohiya [Folk Art and Ethnology]*, 4 (380), 24–38

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ДО ІСТОРІОГРАФІЇ ПИТАННЯ

Анотація / Abstract

На сьогодні українсько-білоруське пограниччя постає яскравим прикладом для пізнання етнокультурних процесів та явищ. Подібність умов проживання, способів ведення господарства, традиційного життя спричинили подібність етнокультурних рис мешканців українсько-білоруського Полісся. Тому основними етнодиференціюючими чинниками постають мовні, культурні та етнічні особливості жителів пограниччя.

Опрацьовані матеріали дають можливість стверджувати про наявність широкого масиву лінгвістичних та етнолінгвістичних досліджень українсько-білоруського порубіжжя, у яких розкриваються особливості українських та білоруських говірок. Авторка розглянула діалектологічні дослідження Полісся, зокрема, колективні праці українських, білоруських та російських науковців, а також окремі видання, у яких висвітлено фонетичні, морфологічні та лексичні особливості поліських говірок. Проаналізовано низку лінгвогеографічних видань, як загальних, так і тематичних: атласи тваринницької, будівельної лексики, назв лікарських рослин, одягу, взуття тощо. Здійснено огляд лексикографічних праць, зокрема різних за тематикою словників поліських говорів.

Дослідження духовної та матеріальної культури порубіжжя присвячені фольклорним традиціям у зоні пограниччя, різним аспектам традиційно-побутової культури українців та білорусів, житлового будівництва, народної медицини, астрономії, метеорології тощо.

Окрему увагу приділено розгляду проблеми формування етнічної самосвідомості мешканців українсько-білоруського прикордоння та їх самоідентифікації. Розглянуто трактування властивих для Поліського регіону етнонімів «поліщук», «литвин», «тутешній». Зазначено, що особливістю білоруської ідентичності XIX–XX ст. є низький рівень національної свідомості як результат тривалого перебування під тиском Російської імперії та досить пізні зародження національного руху. Сучасні дослідження засвідчують високий рівень зрусифікованості та радянізованості білоруського суспільства.

Розглянуто внесок науково-дослідних проектів та програм співробітництва між Україною та Білоруссю, зокрема діяльність Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України та Інсти-

туту мистецтвознавства, етнографії та фольклору імені К. Крапиви НАН Білорусі, результатом співпраці яких стали спільні експедиції, міжнародні конференції, ґрунтовні наукові видання тощо.

Ключові слова: українсько-білоруське порубіжжя, поліські говірки, лінгвістичні дослідження, міжкультурна взаємодія, інтерференція, етнічна самоідентифікація.

Nowadays Ukrainian-Belarusian borderland is a fine example to study ethnocultural processes and phenomena. Similar environmental conditions, traditional way of housekeeping have caused similar ethnocultural features of the inhabitants of Ukrainian-Belarusian Polissia. Thus, linguistic, cultural and ethnic peculiarities of the borderland representatives have become the main differentiating features.

During the research a big amount of works devoted to linguistic and ethnolinguistic study of Ukrainian-Belarusian borderlands have been revealed, where the special features of Ukrainian and Belarusian dialects are described. The authoress has examined dialectological studies of Polissia, in particular, the collective works of Ukrainian, Belarusian and Russian scientists and also some separate editions, where phonetic, morphological and lexical peculiarities of Polissian dialects are considered. A number of linguistic and geographical editions, both general and special ones: atlases of animal and building vocabularies, names of medicinal plants, clothes, footwear etc., are analyzed. Also a review of some lexicographical works, in particular different topical vocabularies of Polissian dialects, is proposed in the paper.

Studies of spiritual and material culture are connected with folklore traditions on the borderland and different aspects of traditional and everyday culture of neighboring Ukrainians and Belarusians, their ways of housebuilding, folk medicine, astronomy, meteorology etc.

Particular attention is paid to the problem of ethnic consciousness and self-identity formation among the Ukrainian-Belarusian borderland inhabitants. The authoress has considered such common for Polissia ethnonyms as *polishchuk* (people who populate Polissia), *lytvyn* (Lithuanian, belongs to Grand Duchy of Lithuania), *tuteshniy* (indigene). It is revealed that in the XIX–XX centuries Belarusian identity has been distinct in a low level of national consciousness as a result of long-term being under Russian Empire oppression and rather late formation of national movement. Modern studies assure a high level of Belarusian society Russification and Sovietization.

The contribution of research projects and programs of collaboration between Ukraine and Belarus, especially the NASU M. Rylskyi Institute for Art Studies, Folkloristics and Ethnology and NASB K. Krapiva Institute for Art Studies, Ethnography and Folklore, into the study of Ukrainian-Belarusian borderlands, in particular their cooperation in expeditions, international conferences, scientific editions, etc., is considered.

Keywords: Ukrainian-Belarusian borderlands, Polissian dialects, linguistic researches, intercultural relations, interference, ethnic self-identity.

Проблема дослідження пограниччя як складного мультидисциплінарного феномену набуває особливої актуальності в сучасній історичній, філософській та соціологічній науці. Дослідники визначають різні аспекти розуміння і бачення пограниччя – географічний, економічний, політичний, соціальний, лінгвістичний, релігійний, культурний тощо. Отож, пограниччя не лише виступає як фізичний простір суспільства, але й виявляє себе своєрідним соціокультурним та етносоціальним простором, що постає на межі культур і етносів. Соціокультурне пограниччя розглядається крізь призму взаємодії людей, ідей, традицій, історичних, культурних, соціальних, мовних зв'язків та взаємовідносин. Яскравим прикладом для пізнання етнокультурних процесів та явищ є українсько-білоруське пограниччя.

Особливості природно-географічних умов проживання відбилися на всіх сторонах життєдіяльності та культури населення українсько-білоруського Полісся. Схожість способів ведення господарської діяльності й культурно-побутових традицій спричинили подібність етнокультурних рис українців та білорусів Полісся. Відтак основними етнодиференціюючими чинниками постають мова, культурна спадщина та територіальна належність (походження). Зазначимо, що формат статті не дає можливості охопити та проаналізувати весь масив наукової літератури з порушеної проблематики, тож сфокусуємося на аналізі праць учених пострадянського простору (українських, білоруських, російських), які умовно поділимо на три групи: дослідження проблем мовної ситуації пограниччя, його традиційної культури

ри та етнічної самоідентифікації мешканців пограничних територій.

Перші лінгвістичні дослідження Полісся датуються кінцем ХІХ – початком ХХ ст. Вагомий внесок у розробку поліської тематики був зроблений О. Курило [35], В. Ганцовим [14], Є. Карським [26; 27] – етнографом, лінгвістом, основоположником білоруського мовознавства. У першому томі видання «Білоруси» Є. Карський порушує питання лексичних зв'язків української та білоруської мов, характеризує їхні фонетичні та граматичні особливості. На основі зібраного лінгвістичного й етнографічного матеріалу вчений провів кордони між територіями побутування білоруських та українських говорів, зазначивши, що білоруські особливості говорів досить сильно помітні в північних повітах Чернігівської губернії, та висловив думку, що південнобілоруські й північноукраїнські говори складають одну діалектну зону. Про схожість українських і білоруських говірок на території пограниччя зазначав і мовознавець В. Ганцов: «Провести межу поміж українською і білоруською язиковими територіями так же важко <...> бо ніде такої межі й немає. Всюди маємо широку територію говорів перехідних, що в різних комбінаціях і з різними варіаціями єднають в собі характеристичні особливості однієї з цих мов» [14, с. 262].

Системне вивчення поліських говорів починається в другій половині ХХ ст. Активна збирацька та науково-дослідницька робота проводилася в радянський період колективами українських, білоруських та російських науковців. Результати ареальних досліджень Поліського регіону, проведених групою вчених під керівництвом російського вченого М. Толстого і спрямованих, зокрема, на вивчення етнолінгвістичних особливостей українсько-білоруського пограниччя, представлені в збірнику «Полесьє и этногенез славян» [58] та створеному на основі поліських лінгвістичних експедицій виданні «Полесьє (Лингвистика. Археология. Топонимика)» [57]. Праця «Полесский

этнолингвистический сборник» охоплює майже весь поліський територіально-мовний континуум і містить спробу діалектного членування Полісся на основі мовних явищ та народної культури цього регіону [56]. Північноукраїнські говірки стали об'єктом дослідження мовознавців Ф. Жилка [24], С. Бевзенка [5], І. Матвіяса [40], О. Кривицького [33]. Зокрема, Ф. Жилко – автор програми та першого підручника з української діалектології для студентів-філологів – розглянув морфологічні, фонетичні та лексичні особливості північної діалектної групи (наріччя), визначив характерні особливості східно-, середньо- та західнополіських говірок. С. Бевзенко зазначає про відсутність чіткої межі північних поліських діалектів та побутування в цьому регіоні великої кількості перехідних українсько-білоруських говірок, висвітлює основні ознаки, що визначають їх українську або білоруську підоснову. У виданні з білоруської діалектології О. Кривицького розглянуто основні види білоруських говірок, зазначено їхні характерні особливості та ареали поширення. Зауважимо, що, незважаючи на протиставлення вченим західнополіського та основного білоруського діалектних типів, він визначає належність перших до білоруського мовного простору.

Українсько-білоруські взаємовпливи в східнополіських та середньополіських говірках вивчали П. Лисенко [38], М. Никончук [47], Т. Назарова [44]; у західнополіських говірках – Ф. Климчук [30], О. Скопненко [64], М. Мойсієнко [42; 43], Ю. Громик [20], Г. Аркушин [3].

Проблема дослідження мовної картини в зоні українсько-білоруського порубіжжя актуалізується в збірнику наукових праць «Одеські етнографічні читання. Етнокультура порубіжжя: локально-територіальні особливості». Поміж інших вирізняється публікація Р. Григор'євої, у якій ідеться про наявність значної кількості локальних форм мовної ситуації та мовної поведінки людей, які мешкають в ареалі пограниччя. Зокрема, це стосується білоруського компонен-

та, який зберігається в культурі та говірках сучасних мешканців порубіжних районів Чернігівської області [15].

Одним зі способів наочного подання мовних фактів, їх осмислення та зіставлення є лінгвістична географія як розділ діалектології, яка на основі картографування вивчає локалізацію мовних явищ та окреслює територію їх поширення. На сьогодні маємо значний масив лінгвогеографічних досліджень лексики поліських говірок: це як видання загального характеру [28; 39], так і тематичні атласи О. Євтушка [23], В. Куриленка [34], Г. Аркушина [2].

Серед лінгвістичних досліджень слід виділити власне лексикографічні. На сьогодні можемо стверджувати про значні досягнення поліської діалектної лексикографії, а саме зростання кількості лексикографічних розвідок, що територіально охоплюють ареал українсько-білоруського пограниччя. Особливу цінність має збірник «Лексика Полесья. Матеріали для полесского диалектного словаря» [37], у якому здійснено порівняльний аналіз лексики поліських діалектів та представлено низку словників, що охоплюють землеробську, ткацьку, ботанічну та іншу термінологію.

У публікації сучасного мовознавця Г. Гримашевич [16] зроблено огляд лексикографічних праць, присвячених поліському наріччю, однак, на нашу думку, його можна доповнити загальними та тематичними словниками Р. Омельковець [51], О. Бабічевої [4] та ін.

Науковий доробок українського етнолога Л. Пономар зосереджений на дослідженні народного одягу Правобережного Полісся, зокрема, його термінології, етнолокальної специфіки та географії поширення [60]. Проаналізувавши широкий масив лінгвістичного та етнографічного матеріалу, дослідниця зазначає, що своєрідність українсько-білоруського порубіжжя полягає не лише в збереженні питомих архаїчних рис, але й у особливостях, пов'язаних із запозиченнями. Зокрема, про мовну та етнокультурну інтерференцію свідчить поширення в пів-

нічних говірках Волинської та Рівненської областей білоруського компонента із сусідніх берестейських говірок. Цінність досліджень Л. Пономар полягає в тому, що на матеріалі одягу Правобережного Полісся і його назв авторка здійснила аналіз етнодіалектних меж та ареалів, охарактеризувала та унаочнила ілюстраціями загально-регіональні, регіонально-локальні та спорадичні види одягу. Способи номінації одягу в поліських говірках стали також об'єктом дослідження мовознавців Л. Анисимової [1], Г. Гримашевич [17].

Вартують уваги окремі праці, присвячені вивченню наукового доробку з окресленої проблематики. Так, стан дослідження українсько-білоруських діалектних контактів, зокрема, говорів перехідного типу, висвітлено в статті мовознавця Сальваторе Дель Гаудіо [70]. Досить інформативною є публікація Г. Гримашевич, присвячена аналізу наукової літератури з висвітлення проблем полісько-білоруських мовних взаємовпливів [18]. У дослідженні російської вченої С. Толстої [66] здійснено огляд лінгвістичних та етнолінгвістичних досліджень Полісся, зокрема, праць українських, російських, білоруських, польських учених з лінгвогеографії, лексикології та лексикографії, фольклору і традиційної культури.

Важливим аспектом соціокультурного пізнання українсько-білоруського порубіжжя є вивчення його духовної, матеріальної та традиційно-побутової культури. Міжетнічні взаємозв'язки і взаємовпливи знайшли своє втілення в реліктових формах та елементах традиційної народної культури мешканців українсько-білоруського пограниччя. Дослідженням цих явищ і процесів присвячено праці, опубліковані в згаданому вище збірнику «Полесский этнолінгвістический сборник. Матеріали и исследования», де на основі польового матеріалу висвітлюються родинна та календарна обрядовість, обрядова і фольклорна лексика поліщуків [56]. На базі широкого польового й літературного матеріалу, архівних джерел та музейних колекцій була створена монографія «Полесьє. Матеріальна культура» [59], у якій знайшли

відображення народна виробнича діяльність, ремесла і промисли, одяг, їжа, транспортні засоби мешканців Поліського регіону. Продовженням цього видання є книга «Общественный, семейный быт и духовная культура населения Полесья» [50], яка акумулювала в собі дослідження суспільного життя населення, родинного побуту, народних знань і вірувань, фольклору, мистецтва та інших аспектів духовної культури населення українсько-білоруського пограниччя.

Дослідженням фольклорних текстів, вірувань та обрядів є назване вище видання «Полесье и этногенез славян» [58]; результати вивчення фольклорного матеріалу мешканців Полісся зафіксовано в збірнику «Славянский и балканский фольклор» [65], зокрема, зазначено про змішаний репертуар пісенних форм. Автори підкреслюють масовість і глибинність українсько-білоруських фольклорних взаємодій як наслідок тривалих міжетнічних контактів у досліджуваному регіоні. У виданні «Народная культура белорусско-русско-украинского пограничья» вміщено та охарактеризовано основні групи народних літературних пам'яток, що побутували в зоні пограниччя (релігійні, світські, історико-краєзнавчі, політичні) [36].

Поміж українських досліджень вирізняється праця українського фольклориста й етнографа Р. Кирчіва [29], у якій розглянуто відображення етнічних взаємозв'язків українців і білорусів у фольклорній традиції Полісся. Автор зазначає про поширеність українського пісенного репертуару вздовж українсько-білоруської етнічної межі, причому з просуванням українських пісень на північ вони дедалі більше білорусизуються. Учений висловив думку про найбільше збереження в сучасному побутуванні на українсько-білоруському пограниччі сімейно-обрядового фольклору.

Проблема вивчення фольклору в ареалі українсько-білоруського пограниччя представлена низкою праць: у статті Н. Пастух зауважено, що білорусько-українські взаємовпливи виявляються передусім у побутуванні

волочечних пісень на території Північного Підляшшя та згадано властиві для окремих регіонів порубіжжя поминальні голосіння [54, с. 244]. Дослідження фольклорних традицій пограниччя містить збірник наукових праць «Слов'янський світ», зокрема, порівняльний аналіз величальних мотивів українських і білоруських хрестинних пісень здійснено в публікації О. Бриняк [9]; у статті О. Павлової [53] проаналізовано обрядові пісні сватання й заручин українсько-білоруського порубіжжя. Сучасні етнокультурні процеси українського й білоруського суспільства розглянула Г. Бондаренко [7]. Зокрема, вона зазначила про поширення архаїчних форм обрядовості й фольклору серед українського та білоруського населення в сучасний період (весняні ігри та пісні, замовляння). Побутування молитви в магічно-сакральній традиції пограниччя висвітлено І. Гунчиком [21]; звичаєво-правовий контекст весільних пісень порубіжжя – І. Нікольчук [49].

Різні аспекти традиційної культури мешканців прикордоння знайшли висвітлення в збірнику наукових праць «Українське пограниччя: варіативність традиційної культури», зокрема, О. Васянович розглядає сучасні народні астрономічні знання та вірування на території порубіжжя [10]; етапи становлення родинних зв'язків та особливості весільної обрядовості розкриває О. Кондратюк [32]; у публікації О. Павлової [52] здійснено аналіз наукового доробку з проблеми вивчення весільної обрядовості білорусів.

Серед широкого масиву досліджень духовної та матеріальної культури мешканців порубіжжя відзначимо розвідку з родинної обрядовості поліщуків І. Несен [46]. Етнокультурні зв'язки українців і білорусів на матеріалах весільної обрядовості розглянуто у праці Г. Пашкової [55]; особливості вбрання українців і білорусів Волинського пограниччя висвітлено О. Винокур [13]; житлово-господарське будівництво на українсько-білоруському пограниччі – С. Верговським [12], специфіку народної медицини – І. Ігнатенко [25].

Поміж сучасних етнокультурних досліджень пограниччя помітною є публікація українського етнолога О. Боряк [8]. Висловлюючи думку про те, що обряди як складова культурної традиції мають етнічне забарвлення і можуть застосовуватися як етновизначальні фактори, авторка на основі аналізу широкого фактографічного матеріалу поховально-поминальної обрядовості виокремлює її специфічні риси в зоні пограниччя, робить висновок про схожість основних компонентів поховально-поминального комплексу та вирізняє його локальні особливості. Дослідниця висловлює думку, що українсько-білоруські етнокультурні взаємозв'язки та взаємовпливи зумовлюють появу змішаних форм у культурі та традиціях мешканців порубіжжя.

На території Полісся протягом тисячоліть відбувалися складні етногенетичні процеси. Віддалення від основного українського етнічного масиву викликало формування специфічної ідентифікації. Основну масу населення регіону склали українці та білоруси, які ідентифікували себе як «українські поліщуки» та «білоруські палешуки». Незважаючи на багато спільних рис у матеріальній культурі, українські та білоруські поліщуки помітно відрізнялися за своєю мовою, традиційно-побутовою культурою, антропологічними ознаками. Крім етноніма «поліщуки», на території Полісся побутовували етноніми «литвини»; спершу литвинами називали належних у XV–XVI ст. до Литовської держави українців, білорусів і росіян, а згодом так почали називати білорусів українські поліщуки. Етнолог Б. Савчук литвинами називає нащадків населення історичної Сіверщини, які на початок XX ст. проживали в північно-східних районах Чернігівської і Сумської областей та не ідентифікували себе ні з українцями, ні з білорусами чи литовцями, натомість вважали себе *народом руським, козаками* [63, с. 513–515].

Уже згадуваний Є. Карський зазначає, що до початку XX ст. білоруси не іменували себе білорусами. Учений пише: «Простой народ в Белоруссии не знает этого названия. На

вопрос: кто ты? простолюдин отвечает – русский, а если он католик, то называет себя либо католиком, либо поляком; иногда свою родину назовет Литвой, а то и просто скажет, что он “тутэйшы” – здешний, конечно, противопоставляя себя лицу, говорящему по-великорусски, как пришлому в западном крае» [26, с. 116]. Дослідник зауважує, що українці вважають литвинами всіх, хто мешкає на півночі від р. Десни, зокрема, у Мглинському, Суразькому, Новозибківському, Стародубському та частково Городнянському повітах Чернігівської губернії, а також усіх білорусів загалом. Основними зовнішніми ознаками, за якими українці визначали білорусів, за Є. Карським, були: антропологічні відмінності (білоруси біляві, блакитнооки або сірооки), *дзенькання* та м'яка вимова звуків *e* та *и* (українці вимовляють їх твердо), побутування постолів та одягу переважно білого кольору: «Мне кажется, что не лишено значения в данном случае ходячее объяснение эпитета “Белая Русь” по внешнему виду белорусов: в большинстве случаев они одеваются в белые свитки или белые коужухи, носят белые магерки (шапки)» [27, с. 7–9; 26, с. 117].

Ще однією етнічною групою Поліського регіону є «тутейші» («тутешні») – населення з нечітко визначеною етнічною самосвідомістю (не відносять себе ні до білорусів, ні до українців). О. Шевчук звертає увагу на виникнення феномену «тутешності» серед білоруського населення ще за часів великолитовської епохи та його значення як виразника самоусвідомлення зв'язку зі своєю територією, а в подальшому – ланкою у формуванні національної ідентичності [68, с. 90]. У цьому контексті показовою є ситуація з національною самоідентифікацією населення Західного Полісся, мешканці якого (поліщуки Берестейщини) називають себе *тутешніми* і не ототожнюють себе з українцями, а про свою належність до білоруського народу говорять на підставі факту проживання на території Білорусі [42, с. 37].

Історик І. Недокус зауважує, що особливість формування білоруського етносу поля-

гала в тому, що майже до початку ХХ ст. він не становив окремої етнічної одиниці, а розглядався як частина польського або російського етносу. Перші ідеї самостійності білоруського народу були висловлені наприкінці ХІХ ст., а до того часу білоруське селянство називало себе «тутейшими» [45]. Білоруський історик О. Бендін у своїх студіях, присвячених формуванню та розвитку етнічної самоідентифікації білорусів, зазначає, що відповідно до усталених традицій другої половини ХІХ – початку ХХ ст. усі православні українці (малороси), білоруси та росіяни (великороси) вважалися частиною російського народу, а також визначає дворівневу самоідентифікацію *український (малоруський) = російський та білоруський = російський*. У такому випадку О. Бендін говорить про заміну етнічної ідентичності релігійною: традиційним способом етнічного самовизначення була регіональна та конфесійна належність («я католик – я поляк, я православний – я руский»), що свідчить про фактичну відсутність білоруського етнічного націоналізму [6].

Історик Г. Гриценко зазначає, що перебування українського та білоруського етносів в ХІХ ст. під тиском російської та польської національної ідеології спричинило низьку самосвідомість українського та білоруського селянства, а розвиток інтелектуального середовища затримувався через економічну слабкість міст. Автор висвітлює шляхи залучення українських і білоруських селян у націєтворчі процеси: агітація та пропаганда, підвищення рівня освіченості шляхом створення патріотичних шкіл, бібліотек, книгарень, будинків культур тощо [19, с. 35, 36].

Розглядаючи білорусько-українські взаємини ХІХ–ХХ ст., О. Реєнт визначив спільні й відмінні риси, характерні для українського та білоруського національного руху. Зокрема, схожість полягала в початково низькому рівні національної свідомості білоруського та українського етносів; руйнуванні офіційної концепції Російської імперії про триєдиний народ; великому впливі на обидва

рухи польського національного руху, який намагалися наслідувати. До відмінних рис учений відносить історичну пам'ять українського народу з його козащиною, Гетьманщиною, гайдамаччиною, тоді як у білоруського народу не було такого потужного підґрунтя; відсутність у білоруських губерніях закладів вищої освіти як центрів підготовки інтелігенції та зародження націоналістичного руху, тоді як в Україні існувало три університети – Київський, Харківський та Новоросійський (в Одесі); перебування етнографічної території білорусів у складі однієї держави – Російської імперії, українські ж етнографічні землі входили до складу Російської імперії та Австро-Угорщини; українці були активними учасниками міжнародної політики Австро-Угорської та Німецької імперій, тоді як білоруси стояли осторонь політичних інтересів великих європейських держав [62, с. 167, 168].

Радянський режим вніс корективи в усталене життя поліщуків. Детально механізми формування радянської ідентичності серед сільського населення українсько-білоруського пограниччя розглянуто в публікації О. Кондратюк, зокрема, висвітлено процес руйнування трьох «стовпів» традиційної культури: церкви, сім'ї з традиційною системою виховання та приватної власності [31]. Міжетнічні трансформації на українсько-польсько-білоруському кордоні в 1940-х роках вивчала М. Ярмоленко, яка відзначила, що в цей період населення українсько-білоруського пограниччя (зокрема Берестейщини й Пінщини) підтримало діяльність УПА; підвищення національної самосвідомості відбувалося за рахунок відкриття українських шкіл, культурно-освітніх товариств, українського театру у Бресті. Дослідниця висловлює думку, що УПА завжди з повагою ставилася до білорусів та їх державно-політичних планів [69, с. 277].

На основі аналізу праць представників сучасної політологічної науки І. Недокус висловив думку про відновлення радянської версії ідентичності в Білорусі після розпаду

СРСР. Зовнішня політика Білорусі традиційно спрямовувалася на російський та західний вектори розвитку, однак напруженість у російсько-білоруських відносинах призвела до прийняття в Білорусі низки заходів, спрямованих на посилення національного суверенітету: часте виконання гімну на радіо й телебаченні, перегляд підручників з історії, акцентування на важливості понять «держава», «народ», «традиції», популяризація білоруської мови тощо (політика «м'якої білорусизації»).

Ідентичність, що існує на сьогодні в Білорусі, І. Недокус розглядає як сучасну версію радянської ідентичності і посилається на працю Г. Іоффе, який назвав білорусів *креолами* – людьми, які підтримують білоруську державність, але розмовляють російською мовою або використовують суміш російської та білоруської мов. Таких людей, на думку Г. Іоффе, у Білорусі переважна більшість. Сучасні соціологічні дослідження дають змогу визначити такі характерні ознаки «тутешньої» (регіональної) ідентичності білорусів: їх переконаність у тому, що вони і росіяни – це один і той самий народ; фактичне відторгнення ними білоруської мови та традиційних державних символів. Дослідження, проведене 2009 року (дещо давніше, однак достатньо показове), показало, що дві третини опитаних білорусів визнали, що білоруси, росіяни та українці – це три гілки одного народу, і лише 30,6 % назвали їх різними народами. Особливість білоруської ідентичності, за результатами опитування, полягає також у переконанні, що покращення економічного становища є важливішим за державну незалежність та припустимість возз'єднання з економічно сильними країнами (однак не з країнами Заходу, наприклад, а з Росією). Сучасні соціологічні опитування свідчать, що на сьогодні лише частина білорусів (здебільшого молодь) вважає себе білорусами, розмовляє білоруською мовою, шанує білоруську культуру та історію. Інша частина населення (переважно середнє та старше покоління) не може усвідомити, що СРСР вже не існує, розмовляє російською мовою і не ідентифі-

кує себе як білорусів: «Я вообщє считаю себя гражданкой Советского Союза и до сих пор не могу смириться с его развалом» [67]. Історичні передумови культурної орієнтації на Росію розглядаються у статті Р. Радзика [61], зокрема, автор відзначає низький рівень національної свідомості білоруського суспільства через вплив російської мови.

Вивчення українсько-білоруського порубіжжя в контексті гуманітарного катастрофізму (аварія на ЧАЕС) – ще один напрям сучасних історичних досліджень. Л. Вахніна відстежила сучасні етнокультурні процеси та питання ідентичності в умовах пограниччя через 25 років після аварії на ЧАЕС, зокрема, висвітлила терміни «втрачена культура» в контексті вимушеного переселення, «екологія культури», «екологія фольклору», та зауважила, що, незважаючи на втрату власного дому, мешканці прикордонних територій зберегли в пам'яті місцеві традиції [11]. У публікації С. Маховської розглянуто основні складники антропологічного катастрофізму другої половини ХХ – початку ХХІ ст., типові для українсько-білоруського пограниччя, а також стверджується, що масовий відтік носіїв культури із забруднених територій спричинив загрозу втрати етнічних коренів регіону через трансформування та асимілювання в місцях переселення [41].

Про актуальність проблеми пограниччя свідчить запровадження низки білорусько-українських науково-дослідних проєктів. Особливо активну міжнародну наукову діяльність здійснює Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології (ІМФЕ) ім. М. Т. Рильського, який тісно співпрацює з Інститутом мистецтвознавства, етнографії та фольклору імені К. Крапиви НАН Білорусі. Разом з білоруськими колегами співробітниками ІМФЕ ім. М. Т. Рильського були проведені дослідження, присвячені білорусько-українському пограниччю, зокрема, експедиції, наукові конференції, доповіді на вчених радах, презентації видань тощо. Серед них можемо відзначити такі проєкти: «Цивілізаційний внесок Білорусі та Укра-

їни в загальнокультурній європейській простір» (2009), «Концептосфера духовної культури Східного Полісся: фольклорно-етнографічне і етнолінгвістичне дослідження на території білорусько-українського порубіжжя» (2012), «Традиційна культура Білорусі та України: діалог у східноєвропейському контексті» (2013), «Етнокультурна спадщина народів України та Білорусі в контексті сучасного соціокультурного дискурсу» (2017). Важливим етапом був випуск спеціального номеру журналу «Народна творчість та етнологія» (2009, № 6); результати досліджень висвітлюються також у щорічниках «Матеріали до української етнології», «Слов'янський світ». Зокрема, у них можемо знайти публікації з порушеної проблематики білоруських вчених В. Новак, Г. Касперович, Т. Кухаронок, О. Алфєрової, а також українських науковців Г. Бондаренко, Л. Вахніної, Л. Босої, О. Борак.

Значний внесок у розвиток досліджень пограниччя був зроблений у результаті втілення програми «Соціальні трансформації в Пограниччі (Білорусь, Україна, Молдова)» за підтримки Корпорації Карнегі (Нью-Йорк). У реалізації цього проекту Центру перспективних наукових досліджень і освіти в галузі соціальних і гуманітарних наук при Європейському гуманітарному університеті (Мінськ, Білорусь) активну участь взяли українські вчені, чий праці стосувалися різних аспектів пограниччя. У рамках проекту

виходив друком журнал «Перекрестки» – спеціалізоване видання, присвячене сучасним проблемам порубіжжя. Створений у рамках Програми територіального співробітництва країн Східного партнерства Білорусь – Україна проект «Від партнерства місцевих музеїв до широкого транскордонного співробітництва» має за мету об'єднати музеї Чернігівської та Гомельської областей туристичним маршрутом та налагодити співпрацю між ними. Одним з результатів проекту стало проведення Міжнародної конференції «Дніпровський паром. Історико-культурна взаємодія білорусько-українського прикордоння» (26–28 квітня 2018 р.) та вихід збірника матеріалів конференції, у якому розглянуто географічні й природничо-екологічні особливості Гомельщини і Чернігівщини, деякі аспекти духовної та традиційної культури, пам'ятки присадибної архітектури тощо [22].

Підсумовуючи, можемо стверджувати про наявність значного масиву наукової та джерельної літератури з проблеми дослідження мовної ситуації, міжкультурних зв'язків та ідентичності на українсько-білоруському пограниччі, а також про зростання наукового інтересу до етнокультурних процесів, які відбуваються в ареалі пограниччя, та необхідність подальшого дослідження мовного, культурного й етнічного розвитку його мешканців у контексті суміжних галузей гуманітарних знань.

Список використаних джерел

1. Анисимова Л. Г. Назви верхнього одягу у поліських, волинських та подільських говірках. *Дослідження з української діалектології* : зб. наук. праць / редкол.: П. Ю. Гриценко (відп. ред.) та ін. Київ : Наукова думка, 1991. С. 126–140.
2. Аркушин Г. Л. Мисливська лексика західнополіського говору. (Матеріали до «Лексичного атласу української мови»). *Дослідження з української діалектології*: зб. наук. праць / редкол.: П. Ю. Гриценко (відп. ред.) та ін. Київ : Наукова думка, 1991. С. 181–225.
3. Аркушин Г. Народна лексика Західного Полісся : монографія. Луцьк : Східноєвропейський національний університет ім. Л. Українки, 2014. 236 с.

4. Бабичева Е. Говоры Левобережнополесского порубежья (земледельческая лексика) : [региональный словарь]. Сумы : Университетская книга, 491 [1] с.
5. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Вища школа, 1980. 247 с.
6. Бендин А. Белоруссы в Российской империи. К вопросу о формировании этнической идентичности (вторая половина XIX – начало XX века). URL : <https://zapadrus.su/zaprus/istbl/345-xix-xx-43.html>.
7. Бондаренко Г. Етнокультурні паралелі в пострадянському розвитку України та Білорусі. *Слов'янський світ* : зб. наук. пр. Київ : МФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2010. Вип. 8. С. 194–204.

8. Боряк О. Етнокультурні взаємодії в умовах українсько-білоруського пограниччя (на матеріалах поховально-поминальної обрядовості Чернігівського Полісся). *Народна творчість та етнологія*. 2013. № 2. С. 43–53.
9. Бриняк О. Хрестинні пісні: українсько-білоруський контекст. *Слов'янський світ : зб. наук. пр.* Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2013. Вип. 11. С. 160–175.
10. Васянович О. Сучасні народні астрономічні знання та вірування жителів українсько-білоруського порубіжжя. *Українське пограниччя: варіативність традиційної культури. Одеські етнографічні читання : зб. наук. пр. / колектив авторів.* Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2018. С. 66–79.
11. Вахніна Л. Пограниччя в контексті сучасних глобалізаційних процесів. *Одеські етнографічні читання. Етнокультура порубіжжя: локально-територіальні особливості : зб. наук. пр.* Одеса : Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, 2014. С. 34–44.
12. Верговський С. Давнє народне будівництво українського та білоруського Полісся. *Народна творчість та етнографія*. 1979. № 1. С. 74–80.
13. Винокур О. М. Дослідження етнічного одягу волинського та білоруського пограниччя. *Культура і сучасність : альманах Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.* Київ : Міленіум, 2017. № 2. С. 109–112.
14. Ганцов В. М. Діалектичні межі на Чернігівщині. *Чернігів і Північне Лівобережжя. Огляди, розвідки, матеріали.* Київ, 1928. С. 261–280.
15. Григорьева Р. Языковая ситуация на российско-украинско-белорусском пограничье. *Одеські етнографічні читання. Етнокультура порубіжжя: локально-територіальні особливості : зб. наук. пр.* Одеса : Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, 2014. С. 89–99.
16. Гримашевич Г. Поліська лексикографія. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2004. Вип. 17. С. 129–131.
17. Гримашевич Г. Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок. Житомир : Північноукраїнський діалектологічний центр Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2002. 184 с.
18. Гримашевич Г. Українсько-білоруські мовні контакти як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006. № 26. С. 197–199.
19. Гриценко Г. Селяни у націотворчих процесах України і Білорусі (друга половина XIX – початок XX ст.). *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті : Матеріали II-ї Міжнародної науково-практичної конференції (24–25 березня 2016 р.)*. Ченстохова ; Ужгород ; Дрогобич : Посвіт, 2016. С. 33–39.
20. Громик Ю. Західне Полісся як лінгвальний феномен. *Мова як фактор захавання національної ідентичності: беларуска-українські кантэкст : матэрыялы навукова-практычнай канферэнцыі* (Мінск, 25 мая 2017 г.) Амбасада України. Мінск : Ковчег, 2017. С. 32–38.
21. Гунчик І. Народна молитва в жанровій свідомості носіїв фольклору північно-західної України та суміжної Білорусі. *Слов'янський світ : зб. наук. пр.* Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2012. Вип. 10. С. 115–133.
22. Днепровский паром. Природное единство и историко-культурное взаимодействие белорусско-украинского пограничья. Материалы международной конференции. URL : <https://dnieprparom.net/metodicheskie-materialy/materialy-konferentsij.html>.
23. Євтушок О. М. Атлас будівельної лексики західного Полісся. Рівне : Держ. ред.-вид. підприємство, 1993. 134 с.
24. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології з української мови. Київ : Радянська школа, 1955. 313 с.
25. Ігнатенко І. Народна медицина українців Середнього Полісся: традиції та сучасність (на польових етнографічних матеріалах). Київ : Інтелектуальна книга, 2014. 336 с.
26. Карский Е. Ф. Белоруссы. Введение к изучению языка и народной словесности. Варшава : тип. Варшавского учеб. округа, 1903. Т. 1. 466 с.
27. Карский Е. Ф. К вопросу об этнографической карте белорусского племени. Санкт-Петербург : Типография Императорской академии наук, 1902. 16 с.
28. Карта говорів української мови / уклад І. Матвіяк. *Атлас української мови : у 3 т.* Київ : Наукова думка, 1984. Т. 1. Полісся, Наддніпрянина і суміжні землі. 520 с.
29. Кирчів Р. Из фольклорных регионов Украины. Нариси й статті / Інститут народознавства НАН України. Львів, 2002. 350 с.
30. Клімчук Ф. Д. Гаворкі Заходняга Палесся: фанетычны нарыс. Мінск : Навука і тэхніка, 1983. 128 с.
31. Кондратюк О. Механізми конструювання ідентичності радянського селянина у 1920–1940-х рр. на прикладі українсько-білоруського пограниччя. *Історичні і політологічні дослідження : науковий журнал. Спеціальний випуск : Доповіді на Міжнародній науково-практичній конференції «Трансформації історичної пам'яті»*. Вінниця : Донецький національний університет імені В. Стуса, 2018. С. 103–109.
32. Кондратюк О. Механізми творення нових родинних зв'язків на українсько-білоруському Поліссі. *Українське пограниччя: варіативність традиційної культури. Одеські етнографічні читання : зб. наук. пр.* Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2018. С. 167–183.
33. Крывіцкі А. А. Дыялектологія беларускай мовы: дапам. Мінск : Выш. шк., 2003. 294 с.
34. Куриленко В. Атлас лексики тваринництва у поліських діалектах. Глухів : РВВ ГДПУ, 2004. 260 с.
35. Курило О. Матеріали до української діалектології та фольклористики. Київ : Вид-во ВУАН, 1928. 135 с.
36. Лабынцев Ю. А., Щавинская Л. Л. Народная литература белорусско-русско-украинского пограничья. Москва : Институт славяноведения РАН, 2009. 320 с.

37. Лексика Полесья. Матеріали для полесского диалектного словаря. Москва : Наука, 1968. 471 с.
38. Лисенко П. С. Словник діалектної лексики Середнього і Східного Полісся. Київ : Вид-во АН УРСР, 1961. 72 с.
39. Лінгвістична географія і групування беларуских гаворак / пад рэд. Р. І. Аванесава. Мінск : Навука і тэхніка, 1968. 318 с.
40. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. Київ : Наукова думка, 1999. 161 с.
41. Маховська С. Л. Катастрофічний досвід двох українських погранич як предмет антропологічних студій. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»*. 2017. Вип. 24. С. 95–99.
42. Мойсієнко В. Походження поліських говорів. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/14506/1/polishgenез.pdf>.
43. Мойсієнко В. М. Фонетична система українських поліських говорів : монографія. Житомир : вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. 450 с.
44. Назарова Т. В. Лінгвістичний атлас Нижньої Прип'яті / АН УРСР, Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1985. 135, [1] с.
45. Недокус І. Проблеми формування білоруської національної ідентичності в дискурсі західної політичної науки. *Панорама політологічних студій : Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету*. 2012. Вип. 9.
46. Несен І. Весільний ритуал Центрального Полісся: традиційна структура та реліктові форми (середина XIX – XX ст.). Київ : Центр захисту культурної спадщини від надзвичайних ситуацій, 2005. 258, [20] с.
47. Никончук М. В. Правобережнополіські говірки в лінгвогеографічному висвітленні : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 316 с.
48. Никончук М. В. Сільськогосподарська лексика Правобережного Полісся. Київ : Наукова думка, 1985. 312 с.
49. Нікольчук І. Звичаєве право у весільному фольклорі українсько-білоруського пограниччя (Київська і Гомельська області). *Слов'янський світ : зб. наук. пр.* Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2015. Вип. 14. С. 167–174.
50. Общественный, семейный быт и духовная культура населения Полесья / отв. ред. В. К. Бондарчик. Минск : Наука и техника, 1987. 367 с.: ил.
51. Омельковець Р. С. Атлас західнополіських назв лікарських рослин. Луцьк : Вежа, 2003. 132 с.
52. Павлова А. Белорусская свадебная обрядность как фон для изучения белорусско-украинского пограниччя. *Українське пограниччя: варіативність традиційної культури. Одеські етнографічні читання : зб. наук. пр.* Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2018. С. 261–271.
53. Павлова О. Обрядові пісні сватання й заручин Білорусько-Українського Полісся. *Слов'янський світ : зб. наук. пр.* Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2013. Вип. 11. С. 205–211.
54. Пастух Н. Дослідження українського фольклору в зонах етнокультурного пограниччя. *Studia Methodologica*. 2008. Вип. 25 : Анетропология літератури: комунікація, мова, тілесність. С. 242–245.
55. Пашкова Г. Етнокультурні зв'язки українців та білорусів Полісся (на матеріалах весільної обрядовості). Київ : Наукова думка, 1978. 120 с.
56. Полесский этнолингвистический сборник. Материалы и исследования. Москва : Наука, 1983. 287 с.
57. Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика). Москва : Наука, 1968. 302 с.
58. Полесье и этногенез славян. Предварительные материалы и тезисы конференции. Москва, 1983. 156 с.
59. Полесье. Матеріальна культура / В. К. Бондарчик, И. Н. Браим, Н. И. Бураковская и др. ; АН УССР. Львовское отделение Института искусствоведения, фольклора и этнографии им. М. Ф. Рильского. Киев : Наукова думка, 1988. 448 с. : ил.
60. Пономар Л. Народний одяг Правобережного Полісся середини XIX – середини XX століть (Історико-етнографічний атлас. Словник). Київ : Бизнесполиграф, 2014. 267 с. : ил.
61. Радзкі Р. Ідентичність білорусів (з особливим врахуванням національних вимірів). *Наукові записки. Серія «Культурологія»*. Національний університет «Острозька академія». 2010. Вип. 5. С. 91–109.
62. Реєнт О. П. Українсько-білоруські взаємини у XIX – на початку XX ст.: період становлення. *Український історичний журнал*. 2008. № 1. С. 161–169.
63. Савчук Б. Українська етнологія. Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2004. 559 с.
64. Скопненко О. І. Берестейсько-пинські говірки: генеза і сучасний стан (історико-фонетичний нарис) / НАН України, Інститут мовознавства імені О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 2001. 174 с.
65. Славянский и балканский фольклор. Обряд. Текст. Москва : Наука, 1981. 275 с.
66. Толстая С. Этнолингвистическое изучение Полесья. 1995–2016. Обзор. *Slověne = Словяне. International Journal of Slavic Studies*. 2017. № 2. С. 686–706.
67. У тихому болоті... URL : <https://tyzhden.ua/Publication/4602>.
68. Шевчук О. Пограниччя як соціокультурне явище. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]*. Серія: «Культурологія». 2010. С. 87–94.
69. Ярмоленко М. Етносоціальні трансформації на українсько-польсько-білоруському пограниччі у 40-і роки XX ст. *Наукові записки Інституту політичних і етносоціальних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2010. Вип. 2 (46). С. 274–284.
70. Salvatore Del Gaudio. The Overview of Studies on Ukrainian-Belarusian Transitional Dialects. *Слов'янський світ : зб. наук. пр.* Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2014. Вип. 13. С. 3–19.

References

1. Anysymova L. (1991) Nazvy verkhniioho odiahu u poliskykh, volynskykh ta podilskykh hovirkakh [Names of Outer Garments in Polissian, Volynian and Podillian Dialects]. *Doslidzhennia z ukrayinskoyi dialektolohiyi: zb. nauk. prats* [Studies on Ukrainian Dialectology: Collected Scientific Papers]. Kyiv: Naukova dumka, pp. 126–140.
2. Arkushyn H. (1991) Myslyvska leksyka zakhidno-poliskoho hovoru. (Materialy do «Leksychnoho atlasu ukrayinskoyi movy») [Hunting Vocabulary in Western Polissian Dialect. (Materials for «Lexical Atlas of the Ukrainian Language»)]. *Doslidzhennia z ukrayinskoyi dialektolohiyi: zb. nauk. prats* [Studies on Ukrainian Dialectology: Collected Scientific Papers]. Kyiv: Naukova dumka, pp. 181–225.
3. Arkushyn H. (2014) *Narodna leksyka Zakhidnoho Polissia: Monohrafiya* [Folk Vocabulary of Western Polissia: A Monograph]. Lutsk: Skhidnoyevropeyskyi natsionalnyi universytet im. L. Ukraiyinky, 236 pp.
4. Babicheva Ye. (2013) *Govory Levoberezhno-polesskogo porubezhya (zemledelcheskaya leksika)* [Dialects of Left Bank Polissian Borderland (An Agricultural Vocabulary)]. Sumy: Universitetska kniha, 491 [1] pp.
5. Bevenko S. (1980) *Ukrayinska dialektolohiya* [Ukrainian Dialectology]. Kyiv: Vyshcha shkola, 247 pp.
6. Bendin A. *Belorussy v Rossiyskoy imperii. K voprosu o formirovani etnicheskoy identichnosti (vtoraya polovina XIX – nachalo XX veka)* [Belarusians within the Russian Empire. On the Issue of Ethnic Identity Formation (Last Half of the 19th – Early 20th Century)]. URL: <https://zapadrus.su/zaprus/istbl/345-xix-xx-43.html>.
7. Bondarenko H. (2010) Etnokulturni paraleli v postradianskomu rozvytku Ukraiyiny ta Bilorusi [Ethno-Cultural Parallels in Post-Soviet Development of Ukraine and Belarus]. *Slovyanskyi svit: zb. nauk. prats* [Slavic World: Collected Scientific Papers], Iss. 8, pp. 194–204.
8. Boriak O. (2013) Etnokulturni vzayemodiyi v umovakh ukraiyinsko-biloruskoho pohranychchia (na materialakh pokhovalno-pomynalnoyi obriadovosti Chernihivskoho Polissia) [Ethno-Cultural Interaction on Ukrainian-Belarusian Borderlands (Based on Obsequial and Funeral Rites of Chernihiv Polissia)]. *Narodna tvorchist ta etnologiya* [Folk Art and Ethnology], no. 2, pp. 43–53.
9. Bryniak O. (2013) Khrestynni pisni: ukraiyinsko-biloruskyi kontekst [Christening Songs: A Ukrainian–Belarusian Context]. *Slovyanskyi svit: zb. nauk. prats* [Slavic World: Collected Scientific Papers], Iss. 11, pp. 160–175.
10. Vasianovych O. (2018) Suchasni narodni astronomichni znannia ta viruvannia zhyteliv ukraiyinsko-biloruskoho porubizhzhia [Modern Folk Astronomic Knowledge and Beliefs of Ukrainian-Belarusian Borderlands Population]. *Ukrayinske pohranychchia: variatyvnist tradytsiyoi kultury. Odeski etnografichni chytannia: zb. nauk. prats: naukovye vydannia* [Ukrainian Borderlands: A Variety of Traditional Culture. Odesa Ethnographic Readings: Collected Scientific Papers: A Scientific Edition] (composite author). Odesa: I. Mechnykov Odesa National University, pp. 66–79.
11. Vakhnina L. (2014) Pohranychchia v konteksti suchasnykh hlobalizatsiynykh protsesiv [Borderlands in the Context of Modern Globalization Processes]. *Odeski etnografichni chytannia. Etnokultura porubizhzhia: lokalno-terytorialni osoblyvosti: zb. nauk. prats* [Odesa Ethnographic Readings. Ethnic Culture of Borderlands: Local Features: Collected Scientific Papers]. Odesa: I. Mechnykov Odesa National University, pp. 34–44.
12. Verhovskiy S. (1979) Davnie narodne budivnytstvo ukraiyinskoho ta biloruskoho Polissia [Ancient Folk Housebuilding in Ukrainian and Belarusian Polissia]. *Narodna tvorchist ta etnografiya* [Folk Art and Ethnography], no. 1, pp. 74–80.
13. Vynokur O. (2017) Doslidzhennia etnichnoho odiahu volynskoho ta biloruskoho pohranychchia [Study on Ethnic Clothing of Volynian and Belarusian Borderlands]. *Kultura i suchasnist: almanakh Natsionalnoyi akademiyi kerivnykh kadriv kultury i mystetstv* [Culture and Modernity: A Miscellany of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts], no. 2, pp. 109–112.
14. Hantsov V. (1928) Diyalektychni mezhi na Chernihivshchyni [Dialectal Borders on Chernihivshchyna]. *Chernihiv i Pivnichne Livoberezhzhia. Ohliady, rozvidky, materialy* [Chernihiv and Northern Left Bank Ukrainian Lands. Reviews, Studies, Materials]. Kyiv, pp. 261–280.
15. Grigoryeva R. (2014) Yazykovaya situatsiya na rossiysko-ukraiyinsko-beloruskom pogranichie [Linguistic Situation on Russian-Ukrainian-Belarusian Borderlands]. *Odeski etnografichni chytannia. Etnokultura porubizhzhia: lokalno-terytorialni osoblyvosti: zb. nauk. prats* [Odesa Ethnographic Readings. Ethnic Culture of Borderlands: Local Features: Collected Scientific Papers], pp. 89–99.
16. Hrymashevych H. (2004) Poliska leksykohrafiya [Polissian Lexicography]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka* [Bulletin of the Ivan Franko Zhytomyr State University], Iss. 17, pp. 129–131.
17. Hrymashevych H. (2002) *Slovyk nazv odiahu ta vztuttia seredniopoliskykh i sumizhnykh hoviok* [Clothes and Footwear Vocabulary of Middle Polissian and Neighbouring Dialects]. Zhytomyr: Pivnichnoukraiyinskyi dialektolohichniy tsentr Zhytomyrskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka, 184 pp.
18. Hrymashevych H. (2006) Ukraiyinsko-biloruski movni kontakty yak obyekt linhvistychnoho doslidzhennia [Ukrainian-Belarusian Linguistic Contacts as a Subject of Linguistic Research]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka* [Bulletin of the Ivan Franko Zhytomyr State University], no. 26, pp. 197–199.
19. Hrytsenko H. (2016) Seliany u natsiotvorchkykh protsesakh Ukraiyiny i Bilorusi (druha polovyna XIX – pochatok XX st.) [Peasants in Context of Ukrainian and

Belarusian Nation-Building Processes (Latter Half of the 19th –Early 20th Century)]. *Suchasni tendentsiyi rozvytku osvity i nauky v interdystyplinarnomu konteksti: Materialy Ilyi Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (24–25 bereznia 2016 roku)* [Modern Trends of Education and Science Development in the Interdisciplinary Context: Proceedings of the IInd International Theoretical and Practical Conference (March 24–25, 2016)]. Częstochowa – Uzhhorod – Drohobych: Posvit, pp. 33–39.

20. Hromyk Yu. (2017) Zakhidne Polissia yak linhvalnyi fenomen [Western Polissia as a Lingual Phenomenon]. *Language as a Factor of Development of National Identity: A Belarusian-Ukrainian Context: Conference Proceedings* (Minsk, May 25, 2017) (Embassy of Ukraine). Minsk: Kovcheg, pp. 32–38.

21. Hunchyk I. (2012) Narodna molytva v zhanrovii svidomosti nosiyiv folkloru pivnichno-zakhidnoyi Ukrainy ta sumizhnoyi Bilorusi [Folk Prayer in the Genre Consciousness of Folk Bearers in Northwestern Ukraine and Neighbouring Belarus]. *Slovianskyi svit: zb. nauk. pr.* [Slavic World: Collected Scientific Papers]. Kyiv: M. Rylskyi IASFE of NAS of Ukraine, Iss. 10, pp. 115–133.

22. *Dneprovskiy parom. Prirodnoye yedinstvo i istoriko-kulturnoye vzaimodeystviye belorussko-ukrainskogo pogranichia. Materialy mezhdunarodnoy konferentsii* [The Dnieper Ferry. Natural Unity and Historical and Cultural Interaction on Ukrainian and Belarusian Borderlands. Conference Proceedings]. URL: <https://dnieprparom.net/metodicheskie-materialy/materialy-konferentsij.html>.

23. Yevtushok O. (1993) *Atlas budivelnoyi leksyky zakhidnoho Polissia* [Atlas of Building Vocabulary of Western Polissia]. Rivne: Derzh. red.-vyd. pidpryyemstvo, 134 pp.

24. Zhylyko F. (1955) *Narysy z dialektolohiyi z ukrayinskoj movy* [Essays on Ukrainian Dialectology]. Kyiv: Radianska shkola, 313 pp.

25. Ihnatenko I. (2014) *Narodna medytsyna ukrayintsv Serednioho Polissia: tradytsiyi ta suchasnist (na poliovykh etnografichnykh materialakh)* [Folk Medicine of the Middle Polissia Ukrainians: Traditions and Modernity (Based on Field Ethnographic Materials)]. Kyiv: Intelktualna knyha, 336 pp.

26. Karskiy Ye. (1903) *Belorussy. Vvedenie k izucheniyu yazyka i narodnoy slovesnosti* [Belarusians. An Introduction to the Study of Language and Folk Literature]. Warsaw: tip. Varshavskogo ucheb. okruga, Vol. 1, 466 pp.

27. Karskiy Ye. (1902) *K voprosu ob etnograficheskoy karte belorusskago plemeni* [On the Issue of An Ethnographic Atlas of the Belarusian Tribe]. Saint Petersburg: Tipografiya Imperatorskoy Akademii Nauk, 16 pp.

28. Matviyas I. (compiler) (1984) *Karta hovoriv ukrayinskoj movy* [Atlas of Ukrainian Dialects]. *Atlas ukrayinskoj movy: u 3kh t. T. 1. Polissia, Naddnyprianshchyna i sumizhni zemli* [Atlas of Ukrainian Language: in Three Volumes. Vol. 1. Polissia, Over Dnipro Lands and Neighbouring Regions]. Kyiv: Naukova dumka, 520 pp.

29. Kyrchiv R. (2002) *Iz folklornykh rehioniv Ukrainy. Narysy y statii* [From the Folk Regions of Ukraine] (Institute of Ethnology of NAS of Ukraine). Lviv, 350 pp.

30. Klimchuk F. (1983) *Havorki Zahodniaha Palessia: fanetychny narys* [Dialects of Western Polissia: A Phonetic Essay]. Minsk: Navuka i tekhnika, 128 pp.

31. Kondratiuk O. (2018) *Mekhanizmy konstruyvannia identychnosti radianskoho selianyina u 1920–1940kh rr. na prykladi ukrayinsko-biloruskoho pohranychchia* [Mechanisms of Soviet Peasant Identity Construction in the 1920–1940s Exemplified by Ukrainian-Belarusian Borderlands]. *Istorychni i politolohichni doslidzhennia: naukovyi zhurnal. Spetsialnyi vypusk: Dopovidi na Mizhnarodniy naukovo-praktychniy konferentsiyi «Transformatsiyi istorychnoyi pamyati»* [Historical and Political Studies: A Scholarly Journal. A Special Edition: Lectures of the International Theoretical and Practical Conference «Transformations of Historical Memory»]. Vinnytsia: Donetskyi natsionalnyi universytet imeni V. Stusa, pp. 103–109.

32. Kondratiuk O. (2018) *Mekhanizmy tvorennia novykh rodynnykh zvyazkiv na ukrayinsko-biloruskomu Polissi* [Mechanisms of Formation of New Ties of Relationship on Ukrainian-Belarusian Polissia]. *Ukrayinske pohranychchia: variatyvnist tradytsiyonoyi kultury. Odeski etnografichni chytannia: zb. nauk. pr.* [Ukrainian Borderlands: A Variety of Traditional Culture. Odesa Ethnographic Readings: Collected Scientific Papers]. Odesa: I. Mechnykov Odesa National University, pp. 167–183.

33. Kryvitski A. (2003) *Dialektologiya belaruskaj movy* [Dialectology of Belarusian Language] Minsk: Vysh. Shk., 294 pp.

34. Kurylenko V. (2004) *Atlas leksyky tvarynnystva u poliskykh dialektakh* [Atlas of Animal Husbandry Vocabulary of Polissian Dialects]. Hlukhiv: RVV HDPU, 260 pp.

35. Kurylo O. (1928) *Materialy do ukrayinskoj dialektolohiyi ta folklorystyky* [Materials for Ukrainian Dialectology and Folklore Studies]. Kyiv: Vyd-vo VUAN, 135 pp.

36. Labyntsev Yu., Shchavinskaya L. (2009) *Narodnaya literatura belorussko-russko-ukrainskogo pogranichia* [Folk Literature of Belarusian-Russian-Ukrainian Borderlands]. Moscow: Institut slavianovedeniya RAN, 320 pp.

37. (1968) *Leksika Polesya. Materialy dlia polesskogo dialektного slovaria* [Polissian Lexicon. Materials for Polissian Dialectal Vocabulary]. Moscow: Izdatelstvo Nauka, 471 pp.

38. Lysenko P. (1961) *Slovyk dialektnoyi leksyky Serednioho i Skhidnoho Polissia* [Dialectal Vocabulary of Middle and Eastern Polissia]. Kyiv: Vyd-vo AN URSR, 72 pp.

39. Avanesov P. (ed.) (1968) *Linguistic Geography and Classification of Belarusian Dialects*. Minsk: Nauka i tekhnika, 318 pp.

40. Matviyas I. (1999) *Ukrayinska mova i yiyi hovory* [Ukrainian Language and Its Dialects]. Kyiv: Naukova dumka, 161 pp.

41. Makhovska S. (2017) *Katastrofichniy dosvid dvokh ukrayinskykh pohranych yak predmet antropolohichnykh studiy* [Disastrous Experience of Two Ukrainian

Borderlands as a Subject of Anthropological Studies]. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Seriya «Istoriya Ukrayiny. Ukrayinoznavstvo: istorychni ta filosofski nauky»* [Bulletin of the V. Karazin Kharkiv National University. Series: «History of Ukraine. Ukrainian Studies: Historical and Philosophical Studies»], Iss. 24, pp. 95–99.

42. Moysiienko V. *Pokhodzhennia poliskykh hovoriv* [An Origin of Polissian Dialects]. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/14506/1/polishgenez.pdf>.

43. Moysiienko V. (2006) *Fonetychna systema ukrayinskykh poliskykh hovoriv: Monohrafiya* [Phonetic System of Ukrainian Polissian Dialects: A Monograph]. Zhytomyr: vydvo ZhDU im. I. Franka, 450 pp.

44. Nazarova T. (1985) *Linhvistychnyi atlas Nyzhniioyi Prypyati* [Linguistic Atlas of the Lower Prypiat] (AS Ukrainian SSR, O. Potebnia Institute of Linguistics). Kyiv: Naukova dumka, 135, [1] pp.

45. Nedokus I. (2012) Problemy formuvannia biloruskoyi natsionalnoyi identychnosti v dyskursi zakhidnoyi politychnoyi nauky [Problems of Belarusian National Identity Formation in the Discourse of Western Political Science]. *Panorama politolohichnykh studiy: Naukovyi visnyk Rivnenskoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu* [Panorama of Political Studies: Bulletin of the Rivne State University for the Humanities], Iss. 9. URL: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Pps_2012_9_34.pdf.

46. Nesen I. (2005) *Vesilnyi rytual Tsentralnoho Polissia: tradytsiyna struktura ta reliktovi formy (seredyna XIX – XX st.)* [Wedding Ritual of Central Polissia: Its Traditional Structure and Relict Forms (Mid-XIXth through the XXth Cent.)]. Kyiv: Tsentr zakhystu kulturnoyi spadshchyny vid nadzvychaynykh sytuatsiy, 258, [20] pp.

47. Nykonchuk M. (2012) *Pravoberezhnopoliski hoviryky v linhvohrafichnomu vysvitlenni: Monohrafiya* [Right Bank Polissian Dialects in the Light of Linguistic Geography: A Monograph]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 316 pp.

48. Nykonchuk M. (1985) *Silskohospodarska leksyka Pravoberezhnoho Polissia* [Agricultural Vocabulary of Right Bank Polissia]. Kyiv: Naukova dumka, 312 pp.

49. Nikolchuk I. (2015) *Zvychayeve pravo u vesilnomu folklori ukrayinsko-biloruskoho pohranychchia (Kyivska i Homelska oblasti)* [Customary Law in Wedding Folklore of Ukrainian-Belarusian Borderlands (Kyiv and Homel Regions)]. *Slovyanskyi svit: zb. nauk. pr.* [Slavic World: Collected Scientific Papers] (M. Rylskyi IASFE of NAS of Ukraine), Iss. 14, pp. 167–174.

50. Bondarchik V. (ed.-in.-chief) (1987) *Obshchestvennyi, semeynyi byt i dukhovnaya kultura naseleniya Polesya* [Public and family Life, and Spiritual Culture of Polissian Population]. Minsk: Nauka i tekhnika, 367 pp.

51. Omelkovets R. (2003) *Atlas zakhidnopoliskykh nazv likarskykh roslyn* [Atlas of Western Polissian Names of Medicinal Plants]. Lutsk: Vezha, 132 pp.

52. Pavlova A. (2018) *Belorusskaya svadebnaya obriadnost kak fon dlia izucheniya belorussko-ukrainskogo pogranichia* [Belarusian Wedding Rites as a Background for Studying Belarusian-Ukrainian Borderlands]. *Ukrayinske pohranychchia: variatyvnist tradytsiynoyi kultury. Odeski etnografichni chytannia: zb. nauk. pr.* [Ukrainian Borderlands: A Variety of Traditional Culture. Odesa Ethnographic Readings: Collected Scientific Papers]. Odesa: I. Mechnykov Odesa National University, pp. 261–271.

53. Pavlova O. (2013) *Obriadovi pisni svatannia y zaruchyn Bilorusko-Ukrayinskoho Polissia* [Ceremonial Songs of Matchmaking and Engagement on Belarusian-Ukrainian Borderlands]. *Slovyanskyi svit: zb. nauk. pr.* [Slavic World: Collected Scientific Papers]. Kyiv: M. Rylskyi IASFE of NAS of Ukraine, Iss. 11, pp. 205–211.

54. Pastukh N. (2008) *Doslidzhennia ukrayinskoho folkloru v zonakh etnokulturnoho pohranychchia* [Studies on Ukrainian Folklore in Areas of Ethno-Cultural Borderlands]. *Studia Methodologica*, Iss. 25: Anthropology of Literature: Communication, Language, and Corporeality, pp. 242–245.

55. Pashkova H. (1978) *Etnokulturni zvyazky ukrayintsiv ta bilorusiv Polissia (na materialakh vesilnoyi obriadovosti)* [Ethno-Cultural Relations of Ukrainians and Belarusians in Polissia (Based on Materials of Wedding Ceremonies)]. Kyiv: Naukova dumka, 120 pp.

56. (1983) *Poleskyi etnolingvistychnyi zbornik. Materialy i issledovaniya* [Polissian Ethno-Linguistic Collection. Materials and Studies]. Moscow: Nauka, 287 pp.

57. (1968) *Polesye (Lingvistika. Arkheologiya. Toponimika)* [Polissia (Linguistics. Archeology. Toponymy)]. Moscow: Nauka, 302 pp.

58. (1983) *Polesye i etnogenez slavian. Predvaritelnye materialy i tezisy konferentsii* [Polissia and Slavonic Ethnogeny. Preliminary Conference Materials and Theses]. Moscow: Nauka, 156 pp.

59. Bondarchik V. et al. (eds.) (1988) *Polesye. Materialnaya kultura* [Polissia and Its Material Culture] (AS Ukrainian SSR, Lviv Department of the M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folklore and Ethnography). Kyiv: Naukova dumka, 448 pp., ill.

60. Ponomar L. (2014) *Narodnyi odiah Pravoberezhnoho Polissia seredyny XIX – seredyny XX stolit (Istoriako-etnografichniy atlas. Slovyk)* [Folk Clothes of Right Bank Polissia in the Mid-19th to Mid-20th Centuries (Historical and Ethnographical Atlas. Vocabulary)]. Kyiv: Biznespoligraf, 267 pp., ill.

61. Radzik R. (2010) *Identychnist bilorusiv (z osoblyvym vrakhuvanniam natsionalnykh vymiriv)* [Identity of Belarusians (Considering Its National Dimensions)]. *Naukovi zapysky. Seriya «Kulturolohiya»* [Scientific Proceedings. Culture Studies Series] (National University «Ostroh Academy»), Iss. 5, pp. 91–109.

62. Reyent O. (2008) *Ukrayinsko-biloruski vzayemyny u XIX – na pochatku XX st.: period stanovlennia* [Ukrainian-

an-Belarusian Relations in the 19th to Early 20th Century: A Formative Period] [Ukrainian Historical Journal], no. 1, pp. 161–169.

63. Savchuk B. (2004) *Ukrayinska etnolohiya* [Ukrainian Ethnology]. Ivano-Frankivsk: Lileya NV, 559 pp.

64. Skopnenko O. (2001). *Beresteysko-pynski hovirky: heneza i suchasnyi stan (istoryko-fonetychnyi narys)* [Brest-Pinsk Dialects: Their Genesis and Current State (A Historical and Phonetic Essay) (NAS of Ukraine, O. Potebnia Institute of Linguistics). Kyiv: Naukova dumka, 174 pp.

65. (1981) *Slavianskiy i balkanskiy folklor. Obriad. Tekst* [Slavonic and Balkan Folklore. Ceremony. Text]. Moscow: Nauka, 275 pp.

66. Tolstaya S. (2017) *Etnolingvisticheskoye izucheniye Polesya (1995–2016) Obzor* [Ethno-Linguistic Research of Polissia (1995–2016). An Overview]. *Slověne = Sloviane. International Journal of Slavic Studies*, no. 2, pp. 686–706.

67. *U tykhomu boloti...* [In the Backwater...] URL: <https://tyzhden.ua/Publication/4602>.

68. Shevchuk O. (2010) *Pohranychchia yak sotsiokulturne yavyshe* [Borderland as a Sociocultural Phenomenon]. *Naukovi zapysky [Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiya»]. Seriya: Kulturolohiya* [Scientific Proceedings of the National University «Ostroh Academy». Culture Studies Series], pp. 87–94.

69. Yarmolenko M. (2010) *Etnosotsialni transformatsiyi na ukrayinsko-polsko-biloruskomu pohranychchi u 40I roky XX st.* [Ethno-Social Transformations on Ukrainian-Polish-Belarusian Borderlands in the 1940s]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnosotsialnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny* [Scientific Proceedings of the I. Kuras Institute of Political and Ethno-Social Studies], Iss. 2 (46), pp. 274–284.

70. Del Gaudio, Salvatore (2014) *The Overview of Studies on Ukrainian-Belarusian Transitional Dialects. Slovyanskyi svit: zb. nauk. pr.* [Slavic World: Collected Scientific Papers], Iss. 13, pp. 3–19.